

بررسی میزان سواد اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی شهر تهران وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی شهر تهران

دکتر شکوه تفرشی^۱
معصومه انگورج تقوی^۲

چکیده

پژوهش حاضر با عنوان بررسی میزان سواد اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی شهر تهران وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور می‌باشد. این تحقیق یک مطالعه پیمایشی توصیفی از نوع کاربردی است. برای گردآوری اطلاعات پرسشنامه تهیه شد و در اختیار کلیه کتابداران کتابخانه‌های عمومی شهر تهران که تعداد آن‌ها ۱۳۱ نفر بود قرار گرفت. پرسشنامه شامل ۴۱ سؤال بسته و ۱ سؤال باز بود. برای تجزیه و تحلیل از روش‌های آمار توصیفی نظیر تهیه جداول فراوانی، نمودارهای ستونی و محاسبه شاخص‌های مرکز مانند میانگین و از نرم افزار Spss استفاده شد. یافته‌های تحقیق نشان داد که ۷۴ درصد از کارکنان کتابخانه‌های عمومی را زنان و تنها ۲۶ درصد از آنان را مردان تشکیل می‌دهند. ۱۴۰ رایانه مخصوص کتابداران و ۶۶ رایانه مخصوص کاربران وجود دارد و سرانه رایانه موجود در کتابخانه برای هر کتابدار تقریباً برابر یک دستگاه است. نرم افزار مورد استفاده تمامی کتابداران نرم افزار نمایه می‌باشد. میزان آشنایی کتابداران با دوره‌های رایانه در حد کمی است و کتابداران نیاز زیادی به گذراندن دوره‌های آموزشی در این زمینه را دارند. همچنین کارکنان رشته کتابداری با میانگین ۳/۵۰ دارای سواد اطلاعاتی بالاتری نسبت به کارکنان غیر رشته کتابداری با میانگین ۳/۲۳ و فاقد تحصیلات دانشگاهی با میانگین ۲/۹۳ هستند. به طور کلی نداشتن مهارت‌های کافی در استفاده از رایانه، نداشتن تسلط کافی به متون انگلیسی و عدم آشنایی کامل با ابزارهای جستجو از مهم‌ترین موانع دستیابی به منابع اطلاعاتی بودند. در آخر با توجه به فرضیه پژوهش که کتابداران کتابخانه‌های عمومی از سواد اطلاعاتی بالایی برخوردار نیستند، یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که سطح سواد اطلاعاتی کتابداران در حد متوسط بوده و در حد مطلوبی قرار ندارد.

کلیدواژه‌ها: سواد اطلاعاتی-کتابداران-کتابخانه‌های عمومی

مقدمه

گردآوری، مطالعه، تنظیم و مشاهده، پرسش و تحقیق، تفکر، داوری، ویرایش، یکپارچه‌سازی، تحلیل، ترکیب و ارزیابی را قبل از تبدیل شدن به دانش طی کنند. انجام این فرآیند، سواد خاص خود را طلب می‌کند. (نظری، ۱۳۸۴)

سواد اطلاعاتی یکی از ملزومات و پیش‌نیازهای جنبش نرم‌افزاری است زیرا می‌تواند توانایی پرورش فکر در جهت شناسایی نیازهای اطلاعاتی، شناسایی منابع و نظام‌های اطلاعاتی، جستجو و بهره‌گیری بهینه از منابع و نظام‌ها و نهایتاً ارزیابی فرآیند کار را در افراد جامعه به

امروزه افراد به مهارت‌های جدیدی نیاز دارند تا بتوانند از طریق فناوری اطلاعات و ارتباطات به ویژه اینترنت، از داده‌ها و اطلاعاتی استفاده کنند که هر لحظه در جهان منتشر می‌شوند. بدیهی است که چنین اطلاعاتی به خودی خود دانش محسوب نمی‌شوند و باید مراحل

^۱ دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی-عضو هیات علمی دانشگاه آزاد

اسلامی واحد تهران شمال

^۲ کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی سازمان اسناد و کتابخانه

بررسی به دست آوردن اطلاعاتی در موارد زیر مدنظر می‌باشد که عبارتند از:

- میزان تحصیلات کتابداران کتابخانه‌های عمومی
- ارتباط رشته تحصیلی کتابداران با میزان سواد اطلاعاتی آن‌ها
- امکانات رایانه‌ای این کتابخانه‌ها و میزان آشنایی کتابداران با رایانه

فایده و اهمیت پژوهش

فایده پژوهش حاضر این است که با استفاده از نتایج و یافته‌های به دست آمده می‌توان به نقاط ضعف و قوت کتابداران کتابخانه‌های تحت بررسی پی برد و همین‌طور در تدوین سیاست‌های صحیح و برنامه ریزی‌های درست مسئولان می‌تواند مؤثر باشد. در ضمن در برنامه‌ریزی آموزشی و آموزش ضمن خدمت برای کتابدارانی که هم اکنون مشغول به کار هستند و کسانی که بعدها کتابدار خواهند شد نیز تأثیر گذار باشد.

تعریف عملیاتی اجزای مسأله

سواد اطلاعاتی: مجموعه قابلیت‌ها و توانایی‌های تشخیص این مسأله که چه زمانی به وجود اطلاعات نیاز است و چه زمانی نیست. همچنین توانایی جایابی، ارزیابی و استفاده مؤثر از اطلاعات مورد نیاز. در مفهوم وسیع‌تر سواد اطلاعاتی اشاره به توانایی دسترسی و استفاده از طیف متنوعی از منابع اطلاعات دارد تا یک نیاز اطلاعاتی حل و فصل شود. سواد اطلاعاتی متضمن یافتن، ارزیابی، استفاده و به تبع آن قرار دادن دانش در چرخه ارتباطات است. (نظری، ۱۳۸۴)

جایابی اطلاعات: منظور طرق دستیابی به محل اطلاعات مورد نیاز می‌باشد که اطلاعات ممکن است در بانک‌های اطلاعاتی باشد، در اینترنت باشد، مواد موجود در کتابخانه باشد و یا شامل همکاری بین کتابخانه‌ها نیز باشد.

ارزیابی و استفاده مؤثر از اطلاعات: تصمیم‌گیری در خصوص انتخاب اقلام اطلاعاتی با ارزش و استخراج مناسب‌ترین اطلاعات

کتابداران: منظور کارمندانی است که در کتابخانه مشغول به کار می‌باشند و به مراجعه‌کنندگان و کاربران

وجود آورد و آنها را به شهروندان جامعه اطلاعاتی تبدیل نماید. پس پیمودن این راه‌ها و دستیابی به آنچه که بیان شد مهارت‌های خاصی را می‌طلبد که به مجموعه این مهارت‌ها، مهارت‌های سواد اطلاعاتی گفته می‌شود...

بیان مسأله

همانطور که می‌دانیم کتابخانه‌های عمومی نقش سازنده و مهمی در توسعه و ارتقای منابع انسانی در جوامع امروز ایفا می‌کنند و یکی از اهداف مهم این کتابخانه‌ها کمک به بهتر بودن فرد در جامعه، خودآموزی، سوادآموزی و آموزش سواد اطلاعاتی است. اجرای کامل چنین نقشی علاوه بر عوامل متعدد دیگر تا حدود زیادی به نحوه عملکرد کارکنان این کتابخانه‌ها که از ارکان اصلی نظام کتابخانه‌های عمومی هستند، بستگی دارد. از طرفی رشد سریع اطلاعات و تغییرات مداوم فناوری که راه‌های دستیابی به اطلاعات را تحت تأثیر خود قرار داده است، لزوم داشتن سواد اطلاعاتی و نقش آن را برای کتابداران این کتابخانه‌ها بیشتر نمایان می‌سازد.

در این پژوهش سعی بر آن است تا «سواد اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی شهر تهران» مورد بررسی قرار گیرد. کتابداران کتابخانه‌های عمومی باید به عنوان کاشگران اطلاعات، برای اینکه بتوانند به اطلاعات مورد نیازشان دست یابند و از طرفی سواد اطلاعاتی و مهارت‌های اطلاع‌یابی را به کاربران این کتابخانه‌ها آموزش دهند بایستی ابزارهای بازیابی و جستجوی اطلاعات را بشناسند، چون اگر کتابدار با ابزار جستجو و بازیابی اطلاعات آشنا نباشد نمی‌تواند از منابع اطلاعاتی به صورت صحیح استفاده نماید، در نتیجه منجر به ارائه اطلاعات ناقص و اشتباه به کاربران و اتلاف وقت می‌شود. این امر در میان کتابداران می‌تواند موجبات آسیب جدی رافراهم سازد. در ضمن با بررسی میزان سواد اطلاعاتی کتابداران می‌توان به کمبودها و نقاط ضعف آموزش ایشان پی برد و این امر می‌تواند در برنامه‌ریزی آموزشی و آموزش ضمن خدمت آن‌ها نیز مؤثر باشد.

اهداف پژوهش

بررسی میزان سواد اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی شهر تهران هدف اصلی این پژوهش است. طی این

توزیع شد که در نهایت از بین ۱۳۵ پرسشنامه پخش شده بین کارمندان کتابخانه‌های عمومی ۱۳۱ پرسشنامه یعنی ۹۷ درصد پرسشنامه‌ها گردآوری گردید.

پیشینه پژوهش

در بررسی که به عمل آورده شد مشخص شد که تحقیق پیمایشی مشابه تحقیق حاضر با موضوع بررسی سواد اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی در داخل کشور صورت نگرفته است تحقیقاتی که درباره موضوع سواد اطلاعاتی در داخل ایران صورت گرفته عبارتند از:

سود بخش و نیک کار (۱۳۸۴) در پژوهشی با عنوان «تاثیر آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی بر رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان» ضمن شناخت کارکردهای سواد اطلاعاتی به شش مهارت اصلی اشاره کردند و این مهارت‌ها را یک شیوه عملی سازمان یافته برای کسب سواد اطلاعات دانستند و گفتند که متخصصان رسانه‌ها می‌توانند با مدرسان در کلاس‌های درس همکاری کنند و این مهارت‌ها را در قالب تکالیفی که لازمه انجام آن دستیابی، ارزیابی، تحلیل و ترکیب اطلاعات است بگنجانند، به طوری که دانشجویان از طریق این تکالیف توانایی لازم را برای طراحی روش جستجو، به دست آورند و در پایان هم در خصوص آموزش سواد اطلاعاتی در دانشگاه‌های ایران پیشنهادهای ارائه نمودند.

مقدس زاده (۱۳۸۵) در پژوهشی با عنوان «بررسی سواد اطلاعاتی اعضای هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مشهد» به این نتیجه رسیدند میزان سواد اطلاعاتی ۸۵/۲ درصد از پاسخ‌دهندگان زیاد و خیلی زیاد می‌باشد. در عین حال ۵۲/۵ درصد نیاز به آموزش جهت کسب مهارت‌های سواد اطلاعاتی را زیاد و بسار زیاد مطرح کردند درحالی‌که درمیتون منتشره این گونه آمده است که کتابداران سهم به‌سزایی در شکل‌گیری و پژوهش سواد اطلاعاتی دارد، ولی تنها ۱۳/۲ درصد از پاسخ‌دهندگان در پژوهش حاضر اولویت اول در این امر را به کتابداران داده بودند و عملاً نقش قابل ملاحظه‌ای در این ارتباط برای کتابداران قائل نشده بودند.

پورنقی (۱۳۸۶) در پایان‌نامه خود تحت عنوان «بررسی تطبیقی میزان سواد اطلاعاتی کتابداران دانشگاه‌های تهران، شهید بهشتی، تربیت مدرس، علوم

ارائه خدمات می‌کنند که شامل افراد با تحصیلات دیپلم، کاردانی، کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکترا در رشته‌های کتابداری و غیر کتابداری است.

کتابخانه عمومی: کتابخانه‌ای است که خدمات آن برای ساکنان یک اجتماع، بخش یا ناحیه، رایگان باشد و تمام یا قسمتی از هزینه آن از بودجه عمومی مملکت تأمین می‌گردد. در این تحقیق منظور کتابخانه عمومی شهر تهران وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی می‌باشد.

سوالات اساسی پژوهش

- ۱- میزان تحصیلات کتابداران کتابخانه‌های عمومی شهر تهران چگونه است؟
- ۲- کتابخانه‌های عمومی شهر تهران تا چه حد از امکانات رایانه‌ای و تجهیزات دیگر برخوردار هستند؟
- ۳- وضعیت کتابداران کتابخانه‌های عمومی شهر تهران از نظر آشنایی با رایانه چگونه است؟
- ۴- آیا ارتباطی میان رشته تحصیلی کتابداران و سواد اطلاعاتی آنها وجود دارد؟
- ۵- میزان آشنایی کتابداران با ابزارهای جستجو و بازیابی منابع اطلاعاتی (دستی و ماشینی) چگونه است؟
- ۶- میزان آشنایی کتابداران در ارزیابی منابع (چاپی و الکترونیکی) چگونه است؟

فرضیه

کتابداران کتابخانه‌های عمومی شهر تهران از سواد اطلاعاتی بالایی برخوردار نمی‌باشند.

روش پژوهش و گردآوری داده‌ها

از نظر هدف، روش پژوهش از نوع کاربردی است و از نظر کنترل متغیرها و گردآوری داده‌ها، از نوع پیمایشی توصیفی می‌باشد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش آماری توصیفی انجام شد. برای توصیف بهتر هر سؤال نمودارستونی رسم شد. از نرم افزار آماری Spss استفاده شد. روش گردآوری داده‌ها با استفاده از پرسشنامه‌ای شامل ۴۱ سوال بسته و ۱ سوال باز که در اختیار کتابداران ۳۴ کتابخانه عمومی شهر تهران قرار گرفت. بدین منظور برای جمع‌آوری داده‌ها به کلیه کتابخانه‌های مورد بررسی مراجعه و به تعداد کارکنان هر کتابخانه پرسشنامه

طراحی برنامه آموزش سواد اطلاعاتی برای بچه‌های بالاتر از مبتدی برای استفاده در کتابخانه عمومی گزارش می‌دهد طرح این برنامه براساس خصوصیات بچه‌های بالاتر از سطح مبتدی و همچنین مولفه‌ها و طرح قوانین برنامه آموزش سواد اطلاعاتی می‌باشد.

یافته‌های پژوهش و تجزیه و تحلیل آن‌ها

۷۴ درصد کتابداران را زنان و ۲۶ درصد را مردان تشکیل داده بیش از ۶۰ درصد از کتابداران جوان بوده و دارای سن کمتر از ۳۵ سال می‌باشند. بیشتر کتابداران (۴۲٫۲ درصد) به صورت قراردادی در کتابخانه‌های عمومی مشغول به کار می‌باشند. از لحاظ میزان سابقه کاری ۴۱/۴ درصد کارکنان بیشتر از ۱۰ سال سابقه فعالیت دارند. در پاسخ به اولین سوال اساسی پژوهش مبنی بر اینکه میزان تحصیلات کتابداران کتابخانه‌های عمومی شهر تهران چگونه است؟ یافته‌های پژوهش نشان داد که اکثریت کتابداران یعنی چیزی حدود سه چهارم از کارکنان (۷۴/۲ درصد) دارای مدرک تحصیلی لیسانس و ۳/۱ درصد دارای مدرک فوق لیسانس هستند. ۹/۴ درصد کتابداران دارای مدرک فوق دیپلم و ۱۳/۳ درصد دارای مدرک دیپلم و فاقد تحصیلات دانشگاهی می‌باشند. در بررسی رشته تحصیلی کارمندان کتابخانه‌های مورد بررسی مشاهده می‌شود که ۴۵/۳ درصد کارکنان دارای مدرک تحصیلی در رشته کتابداری و ۴۱/۴ درصد در رشته‌هایی غیر کتابداری هستند.

پزشکی ایران و علوم پزشکی شهید بهشتی «دریافتند که سطح سواد اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌ها در حد متوسط ۵۳/۲ درصد است و در حد مطلوبی قرار ندارد.

پژوهش‌های انجام شده در خارج از کشور عبارتند از: آندرسن^۱ (۲۰۰۶) در تحقیقی در دانمارک با عنوان «حوزه عمومی و فعالیت‌های بدون نظم سواد اطلاعاتی به عنوان مهارت‌های سیاسی، اجتماعی» به بررسی برخی تنوری‌های مرتبط با سواد اطلاعاتی و فهم سواد اطلاعاتی می‌پردازد و بحث می‌کند که فرد با سواد در مورد منابع دانش کافی دارد و می‌تواند اطلاعات را جستجو کند و در تصمیم‌گیری به کاربرد در این پژوهش او در یافت که جستجوی اطلاعات یک مهارت سیاسی و اجتماعی است و مانند مهارت نوشتن و خواندن به فعالیت‌های انسانی مرتبط است و سواد اطلاعاتی تاکید بر فهم اجتماعی دارد و توام با سواد خواندن و نوشتن است.

واندروالت^۲ (۲۰۰۷) در مقاله‌ای تحت عنوان طراحی برنامه آموزش سواد اطلاعاتی برای بچه‌های در سطح بالاتر از مبتدی در کتابخانه‌های عمومی گفتند که با اینکه انتقال اطلاعات به عنوان یکی از هشت بحران پی‌آمد برنامه آموزشی مدارس آفریقای جنوبی است، بسیاری از مدارس به دلیل کافی نبودن منابع آموزش مهارت‌های اطلاعاتی خود را محدود کردند، همانند نبود معلمان و مراکز رسانه‌ای مجهز. در نتیجه کتابداران باید به طور غیررسمی مهارت‌های اطلاعاتی را آموزش دهند تا بتوانند از پیشرفت بچه‌ها پشتیبانی کنند مخصوصاً آنهایی که در سطح بالاتر از مبتدی هستند. این مقاله درباره

جدول ۱. وضعیت امکانات و تجهیزات در اختیار کتابداران کتابخانه‌های عمومی

نام کتابخانه	تعداد کتابداران	دستگاه تکثیر	اسکنر	پرینتر	ویدئو	ویدئویی دی	DVD	صفت صوت	تعداد دستگاه‌های در اختیار
علامه طباطبایی	۳	☒	✓	✓	☒	☒	☒	☒	۲
ولیعصر	۴	☒	✓	✓	☒	☒	☒	☒	۲
دهخدا	۴	☒	☒	✓	☒	☒	☒	✓	۲
شهدای کن	۵	☒	☒	✓	☒	☒	☒	☒	۱
۱۷ شهریور	۳	☒	✓	✓	☒	☒	☒	☒	۲
فلسطین	۴	☒	✓	✓	☒	☒	☒	☒	۲

^۱ Anderson

^۲ Van der Walt

۳	☒	☒	☒	☒	✓	✓	✓	۱۶	پارک شهر
۲	☒	☒	☒	☒	✓	✓	☒	۴	شهید رجایی
۳	✓	☒	☒	☒	✓	✓	☒	۴	رسالت
۲	☒	☒	☒	☒	✓	✓	☒	۳	آیت
۲	☒	☒	☒	☒	✓	✓	☒	۴	دستغیب
۲	☒	☒	☒	☒	✓	✓	☒	۳	امام زاده زید
۲	☒	☒	☒	☒	✓	✓	☒	۴	دانشمند
۲	☒	☒	☒	☒	✓	✓	☒	۵	حضرت فاطمه
۲	☒	☒	☒	☒	✓	✓	☒	۳	طالقانی
۳	☒	☒	☒	☒	✓	✓	✓	۴	مطهری
۲	☒	☒	☒	☒	✓	✓	☒	۴	ارغوان
۲	☒	☒	☒	☒	✓	✓	☒	۲	معراج
۲	☒	☒	☒	☒	✓	✓	☒	۴	آسیا
۳	☒	✓	☒	☒	✓	✓	☒	۲	ری
۲	☒	☒	☒	☒	✓	✓	☒	۳	چمران
۳	✓	☒	☒	☒	✓	✓	☒	۲	گلزار
۳	✓	☒	☒	☒	✓	✓	☒	۴	بسیج
۲	☒	☒	☒	☒	✓	✓	☒	۵	اشرفی اصفهانی
۲	☒	☒	☒	☒	✓	✓	☒	۳	پیروزی
۲	☒	☒	☒	☒	✓	✓	☒	۴	دانشجو
۲	☒	☒	☒	☒	✓	✓	☒	۳	سید مرتضی
۳	☒	☒	☒	☒	✓	✓	✓	۳	محقق حلی
۲	☒	☒	☒	☒	✓	✓	☒	۴	پیامبر
۲	☒	☒	☒	☒	✓	✓	☒	۵	حدیث
۲	☒	☒	☒	☒	✓	✓	☒	۲	خلیج فارس
۲	☒	☒	☒	☒	✓	✓	☒	۴	نظامی گنجوی
۱	☒	☒	☒	☒	✓	☒	☒	۲	شقایق
۲	☒	☒	☒	☒	✓	✓	☒	۲	شهدا
۷۳	۴	۱	۰	۰	۳۴	۳۱	۲	۱۳۱	جمع کل

رایانه مخصوص کاربران در هر کتابخانه وجود دارد. بنابراین با توجه به مجموع تعداد کتابداران کتابخانه‌های عمومی شهر تهران می‌توان گفت که سرانه رایانه موجود در هر کتابخانه برای هر کتابدار تقریباً برابر یک دستگاه می‌باشد. بررسی‌های بیشتر در مورد نرم افزارهای کتابخانه‌ای مورد استفاده در کتابخانه‌های عمومی شهر تهران نشان داد که در تمامی کتابخانه‌های عمومی از نرم افزارهای کتابخانه‌ای موجود در بازار استفاده می‌شود که نرم افزار مورد استفاده تمامی کتابداران نرم افزار نمایه می‌باشد. (جدول ۱)

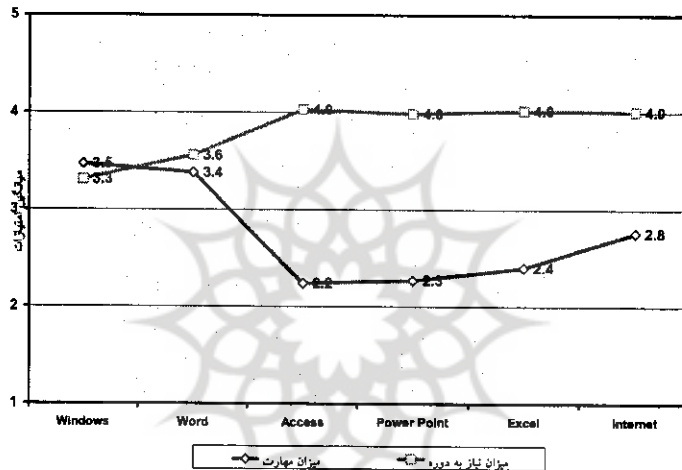
در پاسخ به دومین سوال اساسی پژوهش مبنی بر اینکه کتابخانه‌های عمومی شهر تهران تا چه اندازه از امکانات رایانه‌ای و دیگر تجهیزات برخوردار هستند؟ و یافته‌ها نشان می‌دهد که در ۳۴ کتابخانه عمومی مورد بررسی در شهر تهران در زمان انجام تحقیق در کل ۱۴۰ رایانه مخصوص کتابداران و ۶۶ رایانه مخصوص کاربران وجود داشت که طبق اظهارات کارکنان این کتابخانه‌ها، سیستم‌های رایانه‌ای در تمامی این کتابخانه‌ها به جز کتابخانه‌های شهید مطهری و دانشمند امکان ارتقا دارند. بطور متوسط تعداد ۴ رایانه مخصوص کتابداران و تعداد ۲

جدول ۲. مقایسه میانگین امتیازات میزان مهارت و آشنایی کتابداران و میزان نیاز آنها به گذراندن دوره های آموزشی

کل	Internet	Excel	Power Point	Access	Word	Windows	
۲,۷۴	۲,۷۶	۲,۴	۲,۲۷	۲,۲۴	۳,۳۸	۳,۴۷	میزان مهارت
۳,۸۱	۴,۰۱	۴,۰۲	۳,۹۹	۴,۰۳	۳,۵۶	۳,۳۱	میزان نیاز به دوره

تمامی موارد بجز سیستم عامل Windows میزان نیاز کتابداران به دوره های آموزشی بیش از میزان مهارت آنها می باشد. (جدول ۲). مقایسه میانگین کل مهارتها نیز موید این مطلب است.

در پاسخ به سومین سوال اساسی پژوهش مبنی بر اینکه وضعیت کتابداران کتابخانه های عمومی شهر تهران از نظر آشنایی با رایانه چگونه است؟ مقایسه میانگین امتیازات بین دو متغیر میزان مهارت در استفاده از نرم افزارها و میزان نیاز به گذراندن دوره آموزشی برای استفاده از نرم افزارهای کاربردی نشان می دهد که در

نمودار شماره ۱: مقایسه میانگین امتیازات میزان مهارت و آشنایی کتابداران با نرم افزار های کاربردی و میزان نیاز آنها به گذراندن دوره های آموزشی

جدول ۳. توزیع فراوانی سطح سواد اطلاعاتی کارکنان کتابخانه های عمومی و رشته تحصیلی آنها

رشته تحصیلی	کتابداری	غیر کتابداری	فاقد تحصیلات دانشگاهی	جمع کل
کم	۳	۴	۳	۱۰
	۲,۷%	۳,۶%	۲,۷%	۹,۱%
متوسط	۱۸	۳۱	۱۰	۵۹
	۱۶,۴%	۲۸,۳%	۹,۱%	۵۳,۶%
زیاد	۲۶	۱۳	۲	۴۱
	۲۳,۶%	۱۱,۸%	۱,۸%	۳۷,۳%
جمع کل	۴۷	۴۸	۱۵	۱۱۰
	۴۲,۷%	۴۳,۶%	۱۳,۶%	۱۰۰,۰%

۱۱/۸ درصد در سطح زیاد و ۳/۶ درصد در سطح کمی می‌باشد و به عبارت دیگر اکثر کارکنان با مدرک غیرکتابداری دارای سواد اطلاعاتی متوسطی هستند. این وضعیت برای کارکنان فاقد تحصیلات دانشگاهی نیز به همین صورت می‌باشد بطوریکه از ۱۳/۶ درصد کارکنان فاقد تحصیلات دانشگاهی، سواد اطلاعاتی ۹/۱ درصد از کارکنان در سطح متوسط، ۲/۷ درصد در سطح کم و ۱/۸ درصد در سطح زیادی می‌باشد و به عبارت دیگر اکثر کارکنان فاقد تحصیلات دانشگاهی دارای سواد اطلاعاتی متوسطی هستند. (جدول ۳)

در پاسخ به چهارمین سوال اساسی پژوهش مبنی بر اینکه آیا ارتباطی میان رشته تحصیلی کتابداران و سواد اطلاعاتی آنها وجود دارد؟ همانگونه که مشاهده می‌شود سطح سواد اطلاعاتی کارکنان به سه سطح کم، متوسط و زیاد تفکیک شده است. یافته‌های پژوهش در جدول بالا نشان می‌دهد که ۱۱۰ نفر کتابدار به سوالات رشته تحصیلی و سطح سواد اطلاعاتی پاسخ داده‌اند که از ۴۲/۷ درصد کارکنان رشته کتابداری، سواد اطلاعاتی ۲۳/۶ درصد از کارکنان در سطح زیاد، ۱۶/۴ درصد در سطح متوسط و ۲/۷ درصد در سطح کمی می‌باشد و به عبارت دیگر اکثر کارکنان با رشته کتابداری دارای سواد اطلاعاتی بالایی هستند. از ۴۳/۶ درصد کارکنان رشته غیرکتابداری، سواد اطلاعاتی ۲۸/۲ درصد از کارکنان در سطح متوسط،

جدول ۴. توزیع فراوانی میزان مهارت کتابداران در استفاده از عملگرهای جستجو

میانگین امتیاز	درصد فراوانی آنتاشته	درصد فراوانی معبر	فراوانی	میزان مهارت
۲,۸۴	۱۱,۷	۱۱,۷	۱۵	بسیار زیاد
	۳۰,۵	۱۸,۸	۲۴	زیاد
	۶۰,۹	۳۰,۵	۳۹	متوسط
	۸۱,۳	۲۰,۳	۲۶	کم
	۱۰۰,۰	۱۸,۸	۲۴	بسیار کم
		۱۰۰,۰	۱۲۸	جمع کل

اینکه ۳۹/۱ درصد کتابداران آشنایی کمی دارند. میانگین امتیاز ۲/۸۴ از کل ۵ امتیاز نشان دهنده مهارت متوسط به پایین کارکنان در استفاده از عملگرهای جستجو بود.

۳۰/۵ درصد کارکنان کتابخانه‌های مورد بررسی مهارت زیادی در استفاده از عملگرهای جستجو مانند and,or,not داشته و ۳۰/۵ درصد آنها تا حدودی مهارت استفاده از این عملگرها را دارند ضمن

جدول ۵. توزیع فراوانی میزان آشنایی کتابداران با موتورهای جستجو

میانگین امتیاز	درصد فراوانی آنتاشته	درصد فراوانی معبر	فراوانی	میزان آشنایی
۲,۸۸	۸,۷	۸,۷	۱۱	بسیار زیاد
	۲۶,۰	۱۷,۳	۲۲	زیاد
	۶۷,۷	۴۱,۷	۵۳	متوسط
	۸۵,۸	۱۸,۱	۲۳	کم
	۱۰۰,۰	۱۴,۲	۱۸	بسیار کم
		۱۰۰,۰	۱۲۷	جمع کل

میزان آشنایی کارکنان با موتورهای جستجو با ۲/۸۸ امتیاز از کل ۵ امتیاز در سطح متوسط رو به پایینی قرار دارد. ۲۶ درصد کتابداران در حد زیادی با موتورهای جستجو آشنایی دارند و ۴۱/۷ درصد تا حدودی آشنا هستند.

جدول ۶. توزیع فراوانی میزان آشنایی کتابداران با پایگاههای اطلاعاتی مربوط به رشته خود

میانگین امتیاز	درصد فراوانی انباشته	درصد فراوانی معتبر	فراوانی	میزان آشنایی
۲,۴۱	۱,۶	۱,۶	۲	بسیار زیاد
	۱۱,۷	۱۰,۱	۱۳	زیاد
	۴۸,۹	۳۷,۲	۴۸	متوسط
	۷۹,۱	۳۰,۲	۳۹	کم
	۱۰۰,۰	۲۰,۹	۲۷	بسیار کم
		۱۰۰,۰	۱۲۹	جمع کل

رشته خود مانند: Is, Lisa, eric, emerald آشنایی کمی دارند.

بر این اساس در پاسخ به پنجمین سوال اساسی پژوهش مبنی بر اینکه میزان آشنایی کتابداران با ابزارهای جستجو و بازیابی منابع اطلاعاتی (دستی و ماشینی) چگونه است؟ یافته ها نشان داد که کتابداران با ابزارهای جستجو و منابع بازیابی اطلاعات آشنایی کمی دارند.

نظرات کتابداران در مورد میزان آشنایی شان با پایگاههای اطلاعاتی مربوط به رشته خود نشان می دهد که ۱۱/۷ درصد کارکنان در حد زیاد و ۳۷/۲ درصد در حد متوسط آشنا هستند در حالیکه ۵۱/۱ درصد از کارکنان کتابخانه ها با پایگاههای اطلاعاتی مربوط به رشته خود آشنا نیستند. میانگین امتیاز ۲/۴۱ از کل ۵ امتیاز نشان می دهد که کارکنان با پایگاههای اطلاعاتی مربوط به

جدول ۷. مقایسه توزیع فراوانی میزان مهارت کتابداران در ارزیابی منابع اطلاعاتی چاپی و الکترونیکی

میزان مهارت	فراوانی	میزان مهارت در ارزیابی منابع چاپی	فراوانی	میزان مهارت در ارزیابی منابع الکترونیکی
بسیار زیاد	۱۱	۸,۵	۷	۵,۴
زیاد	۴۴	۳۳,۸	۲۲	۱۶,۹
متوسط	۵۹	۴۵,۴	۲۴	۵۶,۹
کم	۱۰	۷,۷	۲۲	۱۶,۹
بسیار کم	۶	۴,۶	۵	۳,۸
جمع کل	۱۳۰	۱۰۰	۱۳۰	۱۰۰
میانگین امتیازات	۳,۳۴			۳,۰۳

در پاسخ به ششمین سوال اساسی پژوهش مبنی بر اینکه میزان آشنایی کتابداران در ارزیابی منابع (چاپی و الکترونیکی) چگونه است؟ یافته ها نشان می دهد که ۲۲/۳ درصد کارکنان کتابخانه های مورد بررسی توانایی ارزیابی مناسب منابع اطلاعاتی الکترونیکی را دارند در حالیکه در مقابل درصد بیشتری از کارکنان یعنی چیزی حدود ۴۲/۳

در پاسخ به ششمین سوال اساسی پژوهش مبنی بر اینکه میزان آشنایی کتابداران در ارزیابی منابع (چاپی و الکترونیکی) چگونه است؟ یافته ها نشان می دهد که ۲۲/۳ درصد کارکنان کتابخانه های مورد بررسی توانایی ارزیابی مناسب منابع اطلاعاتی الکترونیکی را دارند در حالیکه در مقابل درصد بیشتری از کارکنان یعنی چیزی حدود ۴۲/۳

- در صورتیکه میانگین ۱۵ شاخص مربوط به سواد اطلاعاتی عددی بین ۲/۵ تا ۳/۵ باشد نتیجه گرفته می‌شود که سواد اطلاعاتی کارکنان کتابخانه‌های عمومی در حد متوسطی می‌باشد.
  - در صورتیکه میانگین ۱۵ شاخص مربوط به سواد اطلاعاتی عددی بزرگتر از ۳/۵ شود می‌توان نتیجه گرفت که سواد اطلاعاتی کارکنان کتابخانه‌های عمومی در حد زیادی می‌باشد.
- عدد ۳/۵ به عنوان معیار مطلوب بودن شناخته می‌شود. هر چقدر که میانگین بدست آمده بزرگتر از ۳/۵ و نزدیک ۵ باشد، میزان سواد اطلاعاتی کارکنان بیشتر است. که جدول ۱۳ موبد این مطلب است.
- در این پژوهش ۱۵ سوال در مورد میزان آشنایی و مهارت کارکنان در زمینه ابزار و منابع جستجوی اطلاعات و همچنین مهارتهای دستیابی به اطلاعات و ارزیابی آنها مورد پرسش قرار گرفت و میانگین مجموع این ۱۵ متغیر به عنوان سواد اطلاعاتی کارکنان در نظر گرفته شد با توجه به اینکه میانگین بدست آمده عددی بین ۱ تا ۵ می‌باشد و در این تحقیق از طیف لیکرت پنج گزینه ای استفاده شد لذا از معیار زیر برای رد یا پذیرش فرضیه تحقیق استفاده می‌شود.
  - در صورتیکه میانگین ۱۵ شاخص مربوط به سواد اطلاعاتی عددی کمتر از ۲/۵ شود می‌توان نتیجه گرفت که سواد اطلاعاتی کارکنان کتابخانه‌های عمومی در حد کم و اندکی می‌باشد.

جدول ۸: نتایج بررسی فرضیه پژوهش در مورد میزان سواد اطلاعاتی کارکنان کتابخانه‌های عمومی

متغیر	میزان سواد اطلاعاتی کل کارکنان
میانگین شاخص‌های ۱۵ گانه بر اساس اظهارات کارکنان	۳,۲۹

نیروی انسانی شاغل، در وضعیت نامطلوبی می‌باشند و حدود ۴۷ درصد از کتابداران وضعیت نامشخصی از لحاظ ثبات کاری دارند.

مقایسه میان میزان مهارت در استفاده از نرم افزارها و میزان نیاز به گذراندن دوره آموزشی برای استفاده از نرم افزارهای رایانه نشان می‌دهد که در تمامی موارد بجز سیستم عامل Windows میزان نیاز کتابداران به دوره‌های آموزشی بیش از میزان مهارت آنها می‌باشد. که پیشنهاد می‌گردد که کلاس‌های آشنایی با رایانه و دوره‌های ICDL برای کتابداران این کتابخانه‌ها برگزار گردد.

هیچیک از کتابداران در کتابخانه‌های عمومی شهر تهران امکان اتصال به اینترنت و استفاده از آن را ندارند که این امر تاثیر بسیار منفی می‌تواند بر رشد سواد اطلاعاتی کتابداران داشته باشد. لذا پیشنهاد می‌گردد که برای پیشرفت سواد اطلاعاتی کتابداران این کتابخانه‌ها به اینترنت وصل شوند. کتابخانه‌های عمومی شهر تهران برای

نتیجه گرفته شد که سواد اطلاعاتی کتابداران بنا به اظهارات خودشان در حد متوسط می‌باشد. بر این اساس فرضیه پژوهش پذیرفته می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج به دست آمده از این تحقیق به طور خلاصه در قسمت زیر عنوان می‌گردد:

بیش از ۶۰ درصد از کتابداران جوان بوده و دارای سن کمتر از ۳۵ سال می‌باشند که با سرمایه‌گذاری بر روی این افراد می‌توان سطح ارائه خدمات کتابخانه‌ای و سطح فعالیتهای تحقیقاتی بین این گروه از افراد را بالا برد. وضعیت نیروی انسانی کتابخانه‌ها از لحاظ مرتبط بودن رشته تحصیلی کارمندان کتابخانه‌های عمومی مورد بررسی در وضعیت چندان جالبی قرار ندارد زیرا کمتر از نیمی از کارکنان کتابخانه‌ها دارای تحصیلات دانشگاهی مرتبط هستند و این امر تاثیر جدی بر سواد اطلاعاتی کتابداران می‌گذارد. کتابخانه‌ها از لحاظ نوع عضویت

اطلاعاتی، نداشتن مهارت های کافی در استفاده از رایانه تاثیر منفی بر رشد سواد اطلاعاتی کتابداران کتابخانه های عمومی شهر تهران گذاشته است و از مهم ترین موانع دستیابی به اطلاعات هستند.

منابع

- پورنقی، رویا (۱۳۸۶). بررسی تطبیقی میزان سواد اطلاعاتی کتابداران دانشگاه های تهران، شهید بهشتی، تربیت مدرس، علوم پزشکی ایران و علوم پزشکی شهید بهشتی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، دانشکده علوم انسانی، واحد تهران شمال.

- سود بخش، لیلا؛ نیک کار، ملیحه (۱۳۸۴). تأثیر آموزش مهارت های سواد اطلاعاتی بر رفتار اطلاع یابی دانشجویان، فصلنامه کتاب، ۱۶(۳)، ص ۵۸-۵۳.

- مقدس زاده، حسن (۱۳۸۵). بررسی سواد اطلاعاتی اعضای هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد، تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، دانشکده علوم و تحقیقات.

- نظری، مریم (۱۳۸۴). سواد اطلاعاتی، تهران، مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، ص. ۴-۱۵.

- Andersen, j, 2006, The public Sphere and disursive Activities: Information literacy as Sociopolitical skills Journal or documentation. 02(2), 213-228.

- Van der Walt, p.p., 2007, The Design of An information literacy instruction program for upper elementary children in the Public Library, Mousaion, 25(1): 82-98, Available at: <http://www.ebsco.com> .

دستیابی به منابع با هم همکاری ندارند. برای همین امر پیشنهاد می گردد که کتابخانه ها با هم ارتباط و همکاری شبکه ای داشته باشند.

کتابداران با پایگاههای اطلاعاتی مربوط به رشته خود مانند: Lisa, eric, emerald, Isa آشنایی کمی دارند، درصد نسبتا کمی از کتابداران با چکیده نامه ها آشنا هستند. کتابداران با پایگاههای اطلاعاتی عمومی آشنایی متوسطی دارند. با مقایسه میزان آشنایی کتابداران با پایگاههای اطلاعاتی مرتبط با رشته خود مشاهده می شود که کتابداران با پایگاههای اطلاعاتی عمومی بیشتر آشنا هستند که این امر ناشی از پایین بودن مهارت های سواد اطلاعاتی کتابداران و متصل نبودن کتابخانه ها به شبکه جهانی اینترنت می باشد. لذا پیشنهاد می گردد که کلاس های آموزش ضمن خدمت مربوط به آشنایی با موارد ذکر شده در بالا برای کتابداران و همین طور کلاس های آموزش زبان انگلیسی مداوم جهت ارتقای سواد اطلاعاتی آنها برگزار گردد.

مقایسه میانگین امتیازات مهارتهای اطلاع یابی کارکنان در جستجوی منابع نشان می دهد که کارکنان کتابخانه های مورد بررسی مهارت بیشتری در زمینه استفاده از برگه دان نسبت به فهرست کامپیوتری یا دارند. منابع چاپی در رده اول کتابداران برای کسب و روزآمد سازی اطلاعات آنها می باشد و نقش و اهمیت شبکه جهانی اینترنت در برآوردن نیازهای اطلاعاتی کتابداران در اولویت سوم قرار دارد. همین طور میزان مهارت کتابداران در ارزیابی منابع چاپی بیش از منابع الکترونیکی می باشد که این امر ناشی از آشنایی و مهارت کم کتابداران در استفاده از رایانه می باشد و تاثیر نامطلوب زیادی بر سواد اطلاعاتی کتابداران می تواند داشته باشد.

به طور کلی عدم آشنایی کامل کتابداران با روشهای مختلف تحقیق، عدم تسلط کافی به متون انگلیسی، عدم آشنایی کامل آن ها با ابزارهای جستجو و بازیابی منابع